

Тетяна ВІВСЯНКО,
вчителька географії та біології комунального закладу загальної
середньої освіти «Ліцей № 4 імені Павла Жука Хмельницької міської ради»

Природа як простір навчання

Сучасна освітня парадигма орієнтована на компетентнісний підхід, який передбачає формування в учнів здатності застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях. Важливою складовою цього процесу є розвиток природничої компетентності, що формується через безпосередній контакт дитини з природою. Одним із ефективних способів реалізації цього підходу є уроки серед природи, які поєднують навчання, спостереження та дослідження навколишнього світу.

Організація навчання на природі має глибоке методичне підґрунтя. У працях В. Сухомлинського, Г. Білецької, Л. Балан, І. Морозової наголошується, що спостереження у природному середовищі є невід'ємною частиною формування цілісного світогляду учня. Такі уроки сприяють реалізації принципів дослідницького навчання, коли учні не просто отримують готові знання, а відкривають їх через власний досвід, аналізують результати спостережень, роблять висновки. Серед основних переваг – зміна звичного середовища, коли замість стін класу навколо – шелест листя, спів птахів, мальовничі краєвиди. Взаємодія з природою допомагає школярам покращити настрій, розвиває увагу й уяву, знижує рівень тривожності. Процес пізнання стає емоційно насиченим і природним. У такій атмосфері діти мислять вільніше, проявляють ініціативу, ставлять більше запитань і краще запам'ятовують завдяки безпосередньому досвіду.

Ще однією важливою перевагою є рухова активність. Під час уроків поза класом учні активно рухаються, що сприяє покращенню самопочуття, концентрації уваги й настрою. Крім того, навчання на природі розвиває командний дух. Учні вчаться взаємодіяти, допомагати одне одному, спільно розв'язувати завдання. Саме в таких умовах найкраще формуються навички співпраці та взаємопідтримки. Варто зазначити, що уроки серед природи не обмежуються лише спостереженнями чи екскурсіями. Вони можуть мати різноманітні форми: дослідницькі практикуми, польові експерименти, рольові ігри, екологічні квести, міні-проекти. Наприклад, під час вивчення теми «Ланцюги живлення» учні можуть дослідити взаємозв'язки між організмами на конкретній ділянці, скласти схеми трофічних ланцюгів, зробити фотофіксацію результатів спостережень. Такі види діяльності сприяють розвитку критичного мислення, уміння аналізувати, узагальнювати й робити обґрунтовані висновки.

Не менш важливою є екологічна складова. Перебуваючи серед природи, учні вчаться цінувати навколишнє середовище, усвідомлюють свою відповідальність

за його збереження. Формується екологічна культура та емоційно-ціннісне ставлення до природи — основа для виховання громадянина, який мислить у категоріях сталого розвитку.

У межах інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» можна організувати цікаві екологічні дослідження. Наприклад, спостереження-дослідження у 5 класі «Куди зникає листя?». Учні обирають кілька дерев різних порід (береза, клен, дуб, липа) і спостерігають, як змінюється колір листків, у які строки вони опадають, як виглядає листя на землі через кілька днів після опадання. Учні збирають кілька зразків, порівнюють їх за кольором, формою, ступенем руйнування. Далі проводять невеликий дослід: частину листя залишають у вологому місці під кущем чи деревом, а частину — на сонці. Через два тижні учні перевіряють, яке листя розпалося швидше і роблять висновки про роль мікроорганізмів та опалого листя у ґрунтоутворенні. Під час підсумкового обговорення розмірковують, чому не можна спалювати листя, як воно збагачує ґрунт і допомагає дрібним організмам узимку. Таке дослідження формує спостережливість, екологічну свідомість і ціннісне ставлення до природи.

Для проведення дослідження «Хто живе під короною дерева?» учні обирають одне дерево або пенек на шкільному подвір'ї і певний час спостерігають за його «мешканцями», фіксуючи результати у зошиті спостережень або створюють мініплакат «Дерево (або пенек) — маленький світ життя». Під час обговорення школярі роблять висновки про різноманітність живих істот, вплив екологічних факторів на їхнє життя, роль дерев у збереженні природної рівноваги. Дослідження допомагає формувати не лише знання а й емоційно-ціннісне ставлення до довкілля.

Ефективність навчання поза класом значною мірою залежить від професійної майстерності педагога. Учителю важливо створити навчальне середовище, у якому дитина відчуває себе дослідником, здатним відкривати нові знання. Доцільно поєднувати традиційні методи з елементами проектної, дослідницької та ігрової діяльності, інтегруючи знання з різних освітніх галузей.

Водночас проведення уроків поза класом потребує ретельної підготовки. Необхідно заздалегідь обрати місце для дослідження, спланувати маршрут, продумати питання безпеки, узгодити вихід з адміністрацією освітнього закладу, повторити з учнями правила безпеки під час надзвичайних ситуацій. Проблемою може бути неувважність учнів, дисципліна школярів. У відкритому просторі діти можуть відволікатися, втрачати

увагу, що ускладнює організацію роботи. Тому вчителю важливо володіти методами і прийомами умілого поєднання дослідження, спостереження з навчальними цілями, щоб досягти очікуваних результатів. Чіткий алгоритм виконання завдань, фіксація результатів, короткі рефлексії сприятимуть розумінню учнями уроку поза класом, як повноцінного навчального заняття, а не прогулянки на природі.

Отже, уроки серед природи є дієвим інструментом реалізації компетентнісного підходу в освіті. Вони роблять навчання змістовним, емоційно привабливим і життєво орієнтованим. Завдяки безпосередньому контакту з природою школярі не лише здобувають знання, а й розвивають ключові компетентності — пізнавальну активність, комунікативні вміння, екологічну свідомість і здатність до співпраці. Саме ці якості є запорукою успішного розвитку особистості в сучасному світі.

Використані джерела

1. Білецька Г. І. Навчання на природі як засіб формування природничої компетентності учнів. Біологія і хімія в рідній школі. — 2020. — № 3. — С. 22–25.
2. Балан Л. В. Компетентнісний підхід у навчанні біології: сучасні орієнтири та практичні рішення. Методичний вісник. — 2021. — № 2. — С. 15–19.
3. Морозова І. В. Уроки серед природи як засіб формування екологічної свідомості учнів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2019. — № 6. — С. 84–89.
4. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. Conceptual Learning Framework. — Paris: OECD Publishing, 2018. — 45 p.